

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Гроші та кредит»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Облік і аудит

за темою № 7 - Механізм формування пропозиції грошей та грошово-кредитна політика

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.21 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу
Протокол від 22.09.21 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.21 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління, протокол
від 31.08.21 № 1

Розробники: викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст
вищої категорії, викладач-методист, Водолазська Н.В.

Рецензенти:

1. Доктор економічних наук, професор кафедри бізнес адміністрування,
маркетингу і туризму Кременчуцького національного університету ім. М.
Остроградського – Дружиніна В.В.
2. Кандидат економічних наук, спеціаліст вищої категорії, викладач-
методист, викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС
Пушкар О.І.

План лекції

1. *Формування пропозиції грошей. Сутність грошово-кредитного мультиплікатора.*
2. *Грошово-кредитна політика центрального банку.*
3. *Сучасні стратегії грошово-кредитної політики.*

Рекомендована література:

Основна

1. Алексєєв І.В. Гроші та кредит. Навчальний посібник. – Львів : Видавництво Львівська політехніка, 2017. – 216 с.
2. Алексєєв, І.В. Гроші та кредит. Навчальний посібник. – К. : Знання, 2009. – 254 с.
3. Аранчій, В.І. Гроші та кредит. Навчальний посібник. – Львів : Магнолія 2006, 2018. – 362 с.
4. Бандурка, О.М. Гроші та кредит. Підручник. – Львів : Магнолія 2006, 2018. - 367 с.
5. Бандурка, О.М. Гроші та кредит. Підручник. – Львів : Магнолія 2006, 2014. – 368 с.
6. Ільчук П.Г. Гроші та кредит. Підручник. – Львів : Видавець ПП Сорока Т.Б., 2016. – 412 с.
7. Конституція України, прийнята Законом № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. / Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2952-VI від 01.02.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show>
8. Про банки і банківську діяльність : Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
9. Про грошову реформу в Україні : Указ Президента України // Вісник НБУ. – 1996. – № 5.
10. Про заставу : Закон України № 2654-XII від 2.10.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2654-12>
11. Про затвердження Положення про валютний нагляд : Постанова Правління НБУ від 03.01.2019 № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-19#n163>
12. Про затвердження Положення про ліцензування банків: : Постанова Правління НБУ від 22.12.2018 № 149 [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18>
13. Про Національний банк України : Закон України № 679-XIV від 20.05.1999 р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
14. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Інструкція № 368 від 26.09.2001 р. (зі змін. і доп.) : Постанова Національного банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>

15. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>

16. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України № 2664-III від 12.07.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

17. Реверчук С.К. Гроші та кредит. Підручник. – К. : Знання, 2011. – 382 с.

18. Савлук М.І. Гроші та кредит. Підручник. – К. : КНЕУ, 2011. – 589 с.

19. Ставерська Т.О. Гроші та кредит. Навчально-методичний посібник. – Харків : Видавець Іванченко І.С., 2015. – 88 с.

20. Шевчук І.Л. Гроші та кредит. Навчальний посібник. – Х. : Видавець І.С. Іванченко, 2018. – 271 с.

Додаткова

21. Гриньова, В.М. Гроші і кредит. Навчальний посібник. – Х. : ІНЖЕК, 2003. – 208 с.

22. Демківський, А.В. Гроші та кредит. Навчальний посібник. – К. : Дакор, 2007. – 528 с.

23. Євтушенко О.А. Гроші та кредит : практикум. Навчальний посібник. – Д. : ДУЕП, 2009. – 172 с.

24. Івасів Б.С. Гроші та кредит. Підручник. – Тернопіль : Карт-бланш, 2000. – 512 с.

25. Історія гривні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>

26. Коваленко В.В. Банківська система України. Монографія. – Суми : УАБС НБУ, 2010. – 187 с.

27. Коваленко Д.І. Гроші та кредит : теорія і практика. Навчальний посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 352 с.

28. Коваленко Д.І. Фінанси, гроші та кредит : теорія та практика. Навчальний посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2013 – 578 с.

29. Корнеєв В.В. Модифікація форм фінансового посередництва в Україні / В.В. Корнеєв // Фінанси України. – 2013. – № 1. – С. 77-85.

30. Костюка О., Лін М., Омета Г. Євразійські перспективи розвитку банківських систем. Монографія. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 157 с.

31. Коцовська Р.Р. Банківські операції. Навчальний посібник. – К. : Знання, 2010. – 390 с.

32. Крупка М.І. Гроші та кредит. Навчальний посібник. – Л., 2010. – 406 с.

33. Лагутін В.Д. Кредитування : теорія і практика. Навчальний посібник. – К. : Знання, КОО, 2010. – 215 с.

34. Манжос С. Б. Гроші та кредит. : Навчально-методичний посібник для проведення практичних занять та організації самостійної роботи для студентів денної форми навчання спеціальності «Економіка підприємства», «Міжнародна економіка». – Полтава, 2010. – 100 с.

35. Михайловська І.М. Гроші та кредит : практикум. Навчальний

посібник. – Львів : Новий Світ-2000, 2008. – 310 с.

36. Михайловська І.М. Гроші та кредит. Навчальний посібник. – Львів : Новий світ 2000, 2011. – 432 с.

37. Пахомов, В.І. Гроші та кредит. Навчально-методичний посібник. – К. : МАУП, 2004.- 56 с.

38. Реверчук С.К. Гроші та кредит. Підручник. – К. : Знання, 2011. – 382 с.

39. Черкашина К.Ф. Гроші і кредит : в схемах та таблицях. Навчальний посібник – Київ. : ЦП «КОМПРИНТ», 2013. – 214 с.

40. Щетинін А.І. Гроші та кредит. Підручник. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 430 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

41. Офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

42. Офіційний сайт вільної енциклопедії Вікіпедії: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

43. Офіційний сайт Національного банку України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>

44. Офіційний сайт навчальні матеріали онлайн: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/>

45. Офіційний сайт Асоціації українських банків: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aub.org.ua>

Текст лекції

1. Формування пропозиції грошей. Сутність грошово-кредитного мультиплікатора

Динаміка пропозиції грошей впливає на загальний стан економіки країни. Зміна грошової маси шляхом її збільшення чи зменшення в обороті здійснюється за допомогою банківської системи, за рахунок емісійної діяльності депозитних корпорацій – Національного банку України та інших депозитних корпорацій (комерційних банків).

Між емісійною діяльністю центрального банку та емісією грошей комерційними банками є суттєва різниця – комерційні банки впливають на обсяг грошової маси в обороті через створення безготівкових грошей.

В сучасному світі пропозиція грошей визначається, як правило, величиною безготівкової емісії. Розміри цієї емісії залежать від:

- розміру грошової бази;
- рівня розвитку та умов функціонування комерційних банків, тобто від здатності банківської системи до розширення коштів, що надходять до неї.

Показником, що характеризує здатність банківської системи створювати «нові гроші», є грошово-кредитний мультиплікатор.

ГРОШОВО-КРЕДИТНИЙ МУЛЬТИПЛІКАТОР – це процес створення нових банківських депозитів (безготівкових грошей) при кредитуванні

банками клієнтури на основі додаткових (вільних) резервів, що надійшли в банк ззовні.

Основний сенс грошово-кредитного мультиплікатора полягає в тому, що він кратно примножує кількісні параметри грошової маси, тобто показує максимальну кількість нових кредитних грошей, яку може утворити кожна грошова одиниця (долар чи гривня) відповідно до проведених операцій на відкритому ринку.

Іноді цей мультиплікатор називають простим грошовим, банківським, депозитним або кредитним.

Банківський мультиплікатор характеризує процес мультиплікації з позиції суб'єктів мультиплікації – комерційних банків. Однак один банк не може мультиплікувати гроші, їх мультиплікує вся система комерційних банків. **Кредитний мультиплікатор** розкриває двигун процесу мультиплікації, тобто те, що мультиплікація може здійснюватися лише в результаті кредитування національного господарства.

Депозитний мультиплікатор відображає об'єкт мультиплікації – гроші на депозитних рахунках комерційних банків (саме вони збільшуються в процесі мультиплікації). Простий мультиплікатор депозитів – це можливий, нічим не деформований процес зростання банківських депозитів внаслідок надання центральним банком у банківську систему додаткових резервів та кредитно-розрахункового обслуговування банками своїх клієнтів.

У цьому випадку:

- **вплив НБУ** проявляється у визначенні обсягу рефінансування комерційних банків та у встановленні нормативів обов'язкових резервів;
- **вплив комерційних банків** полягає в оперативному та повному розміщенні вільних резервів, що з'явилися в їх обороті, у підтриманні процесів кредитування і розрахунків в ідеальному стані.

Таким чином, грошово-кредитний мультиплікатор показує, у скільки разів грошова маса більша від величини готівки в банківській системі і визначається за формулою:

$$m = M \div MB$$

де m – грошово-кредитний мультиплікатор;

M – грошова маса в обороті;

MB – грошова база (*monetary base*).

Формування пропозиції грошей – досить складний процес. Починається він зі збільшення грошової бази центрального банку, що й визначає особливу місію останнього в усьому процесі. Продовжується він у процесі кредитно-розрахункової діяльності комерційних банків, під час якої виникає грошово-кредитний мультиплікатор, завдяки якому зростають банківські депозити.

У загальному вигляді **модель формування пропозиції грошей** може бути представлена так:

$$\text{Пропозиція грошей (Пр)} =$$

$$\text{Грошова база (MB)} \times \text{Грошово-кредитний мультиплікатор (m)}$$

Грошова база характеризує масу грошей в обігу, яка відображається на балансі центрального банку. Цей показник інколи називають ще грошима

центрального банку, який їх безпосередньо контролює і регулює, впливаючи в кінцевому підсумку на загальну масу грошей.

Механізм створення грошей комерційними банками полягає у грошово-кредитній мультиплікації їх вільних резервів та депозитних вкладів. Для того, щоб потенційно відбувся процес грошово-кредитної мультиплікації, банки повинні мати вільний резерв.

ВІЛЬНИЙ РЕЗЕРВ – це сукупність грошових коштів комерційного банку, які в даний момент є в розпорядженні банку і можуть бути використані ним для активних операцій (кредитних та інвестиційних). Наявність вільного резерву – важливий показник фінансового стану банку, насамперед його спроможності виконувати свої зобов'язання перед клієнтами та задовольняти їх попит на позики.

Вільний резерв банку є різницею між його загальним і обов'язковим резервами.

ЗАГАЛЬНИЙ БАНКІВСЬКИЙ РЕЗЕРВ являє собою всю суму грошових коштів, які є в даний момент у розпорядженні банку і не використані для активних операцій.

ОБОВ'ЯЗКОВИЙ РЕЗЕРВ є частиною загального резерву, який банки повинні зберігати у грошовій формі на спеціальному рахунку в центральному банку і не мають права використовувати його для поточних потреб. Обсяг цього резерву визначається на підставі нормативів обов'язкового резервування, які встановлює НБУ у відсотках до суми банківських пасивів (залучених до обороту банку коштів).

Величина вільного резерву окремого банку визначається таким чином:

$$BP = K + 3P + ЦК + МБК - BOR - АО$$

де **K** – власний капітал банку;

3P – залучені банком ресурси (кошти на різних видах депозитних рахунків);

ЦК – централізований кредит (кредит рефінансування), що наданий комерційному банку центральним банком;

МБК – сальдо заборгованості за міжбанківськими кредитами;

BOR – відрахування до обов'язкового резерву, що знаходиться у розпорядженні центрального банку;

АО – ресурси, які на даний момент уже вкладені в активні операції комерційного банку.

Вільний резерв може бути сформований як з боку клієнтів комерційних банків (наприклад, у випадку внесення грошових коштів на банківські депозити зростатиме **3P**), так і з боку центрального банку. Такі дії спричинятимуть приріст загальних банківських резервів.

Але звичайний приріст банківських резервів не завжди має вплив на приріст (збільшення) грошової маси ΔM . **Процес мультиплікації (збільшення) грошової маси** можливий лише за умови розміщення вільних резервів у банківські кредити, тобто при кредитуванні суб'єктів

господарювання. Адже банківські позичальники, отримавши кредит, будуть здійснювати безготівкові розрахунки зі своїми контрагентами, які у свою чергу теж є банківськими клієнтами.

Отримуючи грошові суми, ці клієнти зобов'язані зараховувати їх на банківські депозитні рахунки. Ця операція означатиме для банку новий приріст банківських вільних резервів, які теж можна буде розмістити у вигляді кредитів. Саме так відбувається процес простої мультиплікації депозитів.

Рівень грошово-кредитної мультиплікації (m) (коефіцієнт мультиплікатора) є величиною, оберненою до нормативу резервування $\textcircled{R}$ і визначається за формулою:

$$m = 1 / r$$

Коефіцієнт $m = 1 / r$ називається ще простим **ДЕПОЗИТНИМ** або **БАНКІВСЬКИМ МУЛЬТИПЛІКАТОРОМ**. Він визначає максимальну кількість нових депозитних грошей, що створюється однією грошовою одиницею надлишкових резервів при заданому рівні норми обов'язкового резервування.

НАДЛИШКОВІ РЕЗЕРВИ – це величина, на яку фактичні резерви банку перевищують його обов'язкові резерви:

Банківська система у цілому може надати позики, обсяг яких у кілька разів перевищує її початкові надлишкові резерви.

На зміну пропозиції грошей впливають певні фактори, серед яких виокремлюють такі:

- норматив обов'язкових резервів;
- облікова ставка НБУ;
- ринкові процентні ставки;
- процентні ставки за депозитами до запитання;
- доходи господарсько-економічних суб'єктів;
- «тінізація» бізнесу або підприємницької діяльності;
- низька довіра населення до банків;
- сезонні чинники.

Грошово-кредитний мультиплікатор є досить стабільним, хоча значення цього показника може змінюватися, оскільки воно залежить від монетарної політики банків та поведінки населення.

Одним із чинників розвиненої економіки є високе значення грошового мультиплікатора, який варіює в межах від 5 (США) до 8 (Японія) [52].

Процес грошово-кредитної мультиплікації відіграє важливу роль у забезпеченні пропозиції грошей відповідно до потреб економічного обороту, але надмірне підвищення його рівня може призвести до порушення рівноваги на грошовому ринку і посилення інфляції.

Таким чином, **ФОРМУВАННЯ ПРОПОЗИЦІЇ ГРОШЕЙ** – процес, що потребує розробки та застосування певних заходів, які проводить держава через центральний банк, тобто проведення грошово-кредитної політики.

2. Грошово-кредитна політика центрального банку

Як свідчить світовий досвід, економіка в умовах ринку повинна регулюватися державою, інакше її спіткають економічні кризи, безробіття, інфляція, дефіцит бюджету і т. п.

ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА – комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, скерований на регулювання економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення стабільності грошової одиниці України, забезпечення зайнятості.

Слід звернути увагу на те, що в літературі досить часто грошово-кредитну політику називають **монетарною**, чи грошовою політикою, оскільки вона є політикою у сфері управління кількістю грошей в обігу.

Проведення грошово-кредитної політики потребує створення в країні відповідної інституційної основи, ключовими складовими якої є банківська система і грошовий ринок.

Головною метою грошово-кредитної політики з урахуванням положень Конституції України є забезпечення стабільності грошової одиниці.

Відповідно до Закону України «Про Національний банк України» під час виконання своєї основної функції НБУ має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі.

Суб'єктами грошово-кредитної політики виступає держава в особі своїх представницьких органів:

- центрального банку;
- центральних органів виконавчої влади з нагляду за діяльністю банків і контролю за грошовим обігом: Міністерства фінансів, Казначейства, установ зі страхування депозитів та інших.

Визначальна роль у здійсненні грошово-кредитного регулювання належить центральному банку, який, як правило, не підпорядковується органам виконавчої влади, що дозволяє йому проводити незалежну грошово-кредитну політику.

Об'єктами грошово-кредитної політики частіш за все виступають такі параметри грошового ринку:

- пропозиція грошей (грошова маса);
- рівень інфляції;
- ставка процента;
- валютний курс;
- швидкість обігу грошей та ін.

Вибір об'єктів грошово-кредитного регулювання залежить від економічної ситуації в країні. Центральний банк для регулювання може обрати один із перерахованих вище об'єктів або декілька одночасно.

Ключовим об'єктом грошово-кредитної політики є пропозиція грошей.

Цілі грошово-кредитної політики можна поділити на три групи: стратегічні, проміжні та тактичні.

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ – це ключові цілі загальноекономічної політики держави, спрямовані на сприяння

економічному зростанню, зростанню зайнятості, стабілізації цін та забезпеченню стійкого платіжного балансу.

Кожна з цих цілей настільки важлива для суспільства, що владні структури можуть ставити перед собою завдання одночасно реалізувати їх разом чи більшу їхню частину.

Проте з допомогою заходів лише монетарної політики одночасно досягти всіх указаних цілей неможливо.

Тому центральний банк вибирає залежно від конкретної економічної ситуації одну зі стратегічних цілей. Нею, як правило, є стабілізація цін (чи погашення інфляції).

ПРОМІЖНІ ЦІЛІ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ – зміна певних економічних процесів, що викликає поживлення або стримування ринкової кон'юнктури задля досягнення стратегічних цілей.

ТАКТИЧНІ ЦІЛІ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ покликані забезпечити досягнення проміжних цілей за рахунок зміни силами банківської системи ключових монетарних показників (грошової маси, процентної ставки та обмінного валютного курсу).

Цілі досягаються через застосування певних інструментів. Сьогодні монетарний інструментарій є одним з найважливіших знарядь впливу держави на економічні процеси у розвинутій ринковій економіці.

МОНЕТАРНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ – це арсенал важелів, за допомогою яких центральний банк впливає на пропозицію грошей, а відтак на стабілізацію грошового ринку і національної економіки загалом [84].

Інструментарій грошово-кредитної політики, від якого багато в чому залежить ефективність здійснення монетарного регулювання, визначає ступінь розвитку фінансово-кредитної системи країни, її інфраструктурних елементів.

До найважливіших адміністративних інструментів, спрямованих на деяке обмеження діяльності банків у певній сфері, можна віднести:

- регулювання величини процентних ставок за кредитами і депозитами;
- регулювання портфеля активів комерційних банків;
- регулювання кількісних параметрів кредитів, що надаються суб'єктам господарювання;
- встановлення прямих обмежень на здійснення емісійно-касових операцій;
- введення прямих обмежень на кредитування центральним банком комерційних банків;
- встановлення обмежень чи заборони на пряме кредитування центральним банком потреб бюджету;
- встановлення «стелі» кредиту центрального банку, що надається урядові та банківським установам;
- обмеження споживчого кредиту;
- обмеження на відкриття філій та відділень;
- селективну кредитну політику.

Проте, використання центральним банком цих знарядь є ефективним лише у короткостроковому періоді.

Інструменти опосередкованого (ринкового) впливу, тобто **інструменти непрямой дії**, які застосовуються центральними банками, у свою чергу поділяються на нормативні та коригувальні.

НОРМАТИВНІ ІНСТРУМЕНТИ грошово-кредитної політики передбачають встановлення центральним банком для комерційних банків нормативу обов'язкових резервів і нормативів, що регламентують капітальну базу банків, ліквідність та ризики в діяльності банків.

КОРИГУВАЛЬНІ – це інструменти, застосування яких змінює обсяг банківських резервів та ціну грошей (операції на відкритому ринку, політика рефінансування та процентна політика центрального банку).

До інструментів опосередкованого впливу центрального банку на грошово-кредитну сферу, методами формування певних умов на грошовому ринку та ринку капіталів, належать:

- 1) операції на відкритому ринку;
- 2) регулювання нормативів обов'язкових резервів;
- 3) облікова (процентна) політика;
- 4) рефінансування комерційних банків;
- 5) валютна політика у вигляді регулювання курсу національної валюти.

На сьогодні в Україні використовується всі п'ять інструментів грошово-кредитної політики, причому три з них є стандартними для всіх країн світу, а два останніх – більш характерними для нашої країни, оскільки в інших країнах світу вони використовуються, але не так широко, як в Україні.

Основними завданнями грошово-кредитної політики центрального банку є:

- **пряме визначення обсягу готівкової грошової маси**, оскільки центральний банк володіє монопольним правом емісії готівкових грошових знаків;
- **регулювання кредитних операцій комерційних банків, тобто кредитної емісії**, яка відбувається при кредитуванні комерційними банками своїх клієнтів.

Закон України «Про Національний банк України» (ст. 25) **основними економічними засобами та методами грошово-кредитної політики** визначає регулювання обсягу грошової маси через:

- визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для банків;
- процентну політику;
- рефінансування комерційних банків;
- управління золотовалютними резервами;
- операції з цінними паперами, у тому числі з казначейськими зобов'язаннями, на відкритому ринку (крім корпоративних цінних паперів);
- регулювання імпорту та експорту капіталу;
- запровадження на строк до 6 місяців вимоги щодо обов'язкового продажу частини надходжень в іноземній валюті;

- зміну строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів;

- емісію власних боргових зобов'язань і операції з ними.

Крім того, Національний банк має право надавати кредити для рефінансування банку, якщо це не тягне за собою ризиків для банківської системи.

Залежно від стану економіки виділяють два **основні типи грошово-кредитної політики**:

- рестрикційна;
- експансійна.

Для кожного з цих типів грошово-кредитної політики характерний свій набір інструментів (засобів), а також певне поєднання економічних та адміністративних методів регулювання.

РЕСТРИКЦІЙНА ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА (політика «дорогих грошей») – полягає у скороченні пропозиції грошей та зменшенні грошової маси в обігу, шляхом обмеження обсягу кредитних операцій банків, підвищення рівня процентних ставок і, таким чином, уповільнення темпів зростання грошової маси в обороті.

Вона застосовується:

- з метою згладжування різких коливань фаз економічного циклу;
- в умовах наростання інфляційних процесів при досить високій діловій активності;
- в умовах високої інфляції – для боротьби з нею.

ЕКСПАНСІЙНА ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА (політика «дешевих грошей») полягає у швидкому збільшенні пропозиції грошей за рахунок розширення обсягів кредитних операцій, зниження рівня процентних ставок і, як наслідок, загальним зростанням грошової маси.

Вона застосовується з метою:

- подолання спаду виробництва та збільшення безробіття;
- підвищення ділової активності шляхом стимулюванням інвестиційних процесів та збільшення платоспроможного попиту на товари і послуги.

ГРОШОВО-КРЕДИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ – це одна з основних функцій центрального емісійного банку країни, яка спрямована на розробку заходів, пов'язаних зі зміною обсягу грошової маси в обігу, рівня позичкового відсотка, обсягу кредитів, що надаються банками, і т. ін., загальна ціль якого – вплив на ринкову кон'юнктуру в країні.

Методи грошово-кредитного регулювання поділяються на дві великі групи:

- **загальні методи**, що впливають на ринок капіталу в цілому;
- **селективні методи**, що впливають на окремі види кредиту.

Селективні (вибіркові) методи передбачають:

- встановлення лімітів облікових операцій;
- лімітування окремих банківських операцій;
- встановлення маржі у проведенні різних банківських операцій;

- регламентацію умов видачі окремих видів кредитів різним категоріям позичальників;
- встановлення «кредитних стель».

Перевагою селективних методів є порівняно швидкий вплив на діяльність комерційних банків, але водночас **негативними рисами** є обмеження ділової активності та зниження рівня конкуренції в банківській справі.

До числа загальних методів відносяться:

1. Облікова політика центрального банку – маневрування обліковою ставкою центробанка.

ОБЛІКОВА СТАВКА – монетарний інструмент, за допомогою якого Національний банк України встановлює для суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир ціни на гроші.

2. Політика обов'язкового резервування представляє собою маневрування обов'язковими резервами комерційних банків, що зберігаються в центральному банку.

ОБОВ'ЯЗКОВІ РЕЗЕРВИ являють собою відрахування на спеціальний кореспондентський рахунок в НБУ відповідно до встановленого нормативу у вигляді певного процента від усіх залучених ресурсів комерційного банку.

Залишок залучених комерційним банком коштів йде на проведення активних операцій, тобто кредитних та інвестиційних, за допомогою яких банк отримує прибуток.

Проведення операцій з державними цінними паперами на відкритому ринку. Достатньо м'який інструмент, широко використовується в країнах з розвинутою ринковою економікою.

ОПЕРАЦІЇ НА ВІДКРИТОМУ РИНКУ – це операції центрального банку з розміщення державних цінних паперів на фінансовому ринку, тобто проведення операцій з купівлі-продажу їх комерційним банкам, підприємствам і населенню.

Головною функцією центрального банку кожної держави є регулювання грошової маси, забезпечення її відповідності масі товарів і підтримки, таким чином, стійкої купівельної спроможності грошей, що є дуже важливою умовою нормального функціонування ринкового механізму.

На підставі застосування тих чи інших методів грошово-кредитного регулювання щодо вирішення завдань соціально-економічного плану, що стоять перед країною, центральним банком й розробляється грошово-кредитна політика.

3. Сучасні стратегії грошово-кредитної політики

Центральні банки для виконання основної мети грошово-кредитної політики використовують різні монетарні режими.

Сьогодні у світі сформувалася система монетарного регулювання, яка базується на переконанні, що досягнення основної довгострокової цілі грошово-кредитної політики відбувається через офіційне оголошення проміжного цільового орієнтиру – таргету (від англ. *target* – ціль).

За характером стратегічної мети, що слугує цільовим монетарним орієнтиром, існують такі **види грошово-кредитної політики**:

- 1) режим монетарного таргетування (спрямований на грошову масу);
- 2) режим валютного таргетування (націлений на валютний курс);
- 3) режим інфляційного таргетування (орієнтований на певний рівень інфляції).

Існують також теоретичні моделі таргетування номінального доходу і номінальної заробітної плати, проте вони поки що не використовувалися на практиці.

РЕЖИМ МОНЕТАРНОГО ТАРГЕТУВАННЯ – це комплекс заходів грошово-кредитної політики, які спрямовані на підтримку стабільного попиту на гроші з боку суспільства, з метою забезпечення заздалегідь визначеного рівня грошової маси в обігу, оскільки вважається, що зміна пропозиції грошей спричиняє відповідну зміну темпів інфляції.

Сутність монетарного таргетування полягає в тому, що центральний банк, спираючись на розрахунки прогнозованого (цільового) показника інфляції, оцінку потенційного зростання реального ВВП та інших показників соціального-економічного розвитку, а також динаміку швидкості обігу грошей виходячи з кількісного рівняння обміну І. Фішера ($MV = PQ$) визначає цільовий темп росту грошових агрегатів і оголошує його громадськості.

Переваги такого режиму:

- центральний банк обирає цільовий показник інфляції і має змогу коригувати політику залежно від внутрішніх змін обсягу виробництва;
- високий рівень координації монетарної та макроекономічної політики країни;
- можливість швидкого реагування з боку центрального банку на зміну таргету;
- тісний зв'язок з інструментами монетарної політики, тобто високий рівень контролю з боку центрального банку;
- звіти про виконання монетарних таргетів доносяться до громадськості з досить короткими часовими лагами – до кількох тижнів, оскільки монетарні агрегати досить швидко вимірюються.

Умови ефективного запровадження:

- стабільність попиту на гроші, що передбачає наявність довгострокової фінансової стабільності грошової системи. Нестабільність попиту на той чи інший грошовий агрегат ускладнює процес вибору так званого «монетарного якоря», а неефективна монетарна політика щодо досягнення цільових інфляційних показників зменшує довіру до центрального банку;
- наявність ефективного контролю за зміною грошової маси з боку центрального банку;
- непередбачуваність залежності зміни цін від змін грошових агрегатів, що робить монетарну політику непрозорою і меншою мірою підзвітною.

РЕЖИМ ВАЛЮТНОГО ТАРГЕТУВАННЯ або таргетування обмінного курсу – це комплекс заходів грошово-кредитної політики, що передбачає прив'язку валютного курсу для підтримки його стабільності до певної резервної валюти або до валюти країни з низькою та незмінною інфляцією або до кошика валют.

У цьому випадку обмінний курс викликає довіру всіх суб'єктів господарювання та населення, що призводить до зменшення інфляційних очікувань, які можуть бути причиною цінової нестабільності. Тобто, центральний банк використовує таргетування обмінного курсу як номінальний якір інфляції.

Переваги від запровадження такого режиму:

- мета центрального банку і методи її досягнення є зрозумілими для суспільства і не потребують додаткових роз'яснень;
- прив'язка валютного курсу до валюти країни з низькою інфляцією викликає довіру у суб'єктів господарювання до макроекономічних показників.

Основним результатом впровадження такого режиму є зниження загального рівня інфляційних очікувань у суспільстві та стабільність цін на товари, що експортуються.

Недоліки від впровадження таргетування валютного курсу:

- високий рівень залежності монетарної політики центрального банку від зовнішньоекономічних факторів;
- відмова від проведення власної суверенної монетарної політики;
- у випадку значного рівня доларизації існують ризики дестабілізації фінансової системи внаслідок впливу валютних криз;
- за умови відкритості економічної системи, зросте притік короткострокового (переважно) спекулятивного іноземного капіталу.

Для підтримки інфляції на встановленому рівні використовують режим інфляційного таргетування.

РЕЖИМ ІНФЛЯЦІЙНОГО ТАРГЕТУВАННЯ – комплекс заходів, що застосовує центральний банк, шляхом обрання найбільш реального показника інфляції, якого можна досягти, протягом визначеного часового періоду з метою запобігання розриву між заздалегідь оголошеним показником інфляції (таргетом) і фактичним його значенням. Відсутність такого розриву є необхідною умовою стабільності національної грошової одиниці.

Економічний зміст таргетування інфляції полягає не в досягненні низького рівня інфляції будь-якою ціною, а у зниженні інфляційних очікувань усіх суб'єктів економіки шляхом підвищення довіри населення до грошово-кредитної політики центрального банку.

Основні характеристики режиму таргетування інфляції:

- головною ціллю грошово-кредитної політики визнається стабільність цін;
- оголошення кількісного таргету інфляції;
- незалежність центрального банку у виборі та застосуванні

інструментів грошово-кредитної політики задля досягнення поставленої цілі;

- прозорість грошово-кредитної політики шляхом поширення інформації про поточний стан інфляції та можливості досягнення поставленої цілі;

- підзвітність центрального банку перед урядом та населенням.

Види інфляційного таргетування:

1. Залежно від початкових умов впровадження:

- повне;
- вибіркове;
- спрощене.

Повноцінне інфляційне таргетування – це режим грошово-кредитної політики, що полягає у встановленні чіткого, заздалегідь визначеного рівня інфляції як основної стратегічної мети грошово-кредитної політики та інституалізації цього зобов'язання центральних банків у формі прозорої структури грошово-кредитної політики.

Вибіркове, еклектичне або замасковане інфляційне таргетування – це режим грошово-кредитної політики, що полягає у встановленні однієї чи декількох стратегічних цілей грошово-кредитної політики, серед яких основною є досягнення рівня інфляції, який не перешкоджає економічному зростанню; цільовий рівень інфляції не оголошується.

Спрощене або експериментальне інфляційне таргетування – це режим грошово-кредитної політики, що полягає в оголошенні широких інфляційних цілей, проте відносно низький рівень довіри до грошово-кредитної політики не дає можливості встановлювати цінову стабільність її основною стратегічною метою.

Цей режим грошово-кредитної політики може застосовуватися лише як перехідний – на період проведення низки структурних реформ, необхідних для підвищення рівня довіри до влади, та забезпечення умов для переходу до більш досконалого виду режиму інфляційного таргетування.

2. Залежно від гнучкості:

- відхилення від поставленої цілі в межах визначеного діапазону;
- точне дотримання поставленого таргету.

3. Залежно від горизонту встановлення:

- короткострокове (1 рік);
- середньострокове (2-3 роки);
- довгострокове (більше 3-х років).

4. Залежно від комбінації органів державного управління, що приймають рішення про оголошення рівня інфляції:

- уряд у співпраці з центральним банком;
- центральний банк у співпраці з урядом.

5. Залежно від можливості відхилення від досягнення поставленої цілі:

- безумовне;
- з визначеними умовами (у випадку форс-мажорних або шоків для економіки обставин).

Вітчизняні та міжнародні експерти вважають інфляцію головною загрозою для України, навіть більшою, ніж зменшення темпів економічного зростання. В Україні інфляція розгортається на базі несприятливих світових тенденцій, які потребують системи і послідовних дій з метою запобігання негативним наслідкам. Саме тому на сучасному етапі в Україні надзвичайно актуальними є питання щодо запровадження режиму інфляційного таргетування та вибору найбільш ефективного його виду саме для вітчизняної економіки.

Передумови для впровадження саме режиму таргетування інфляції в Україні:

- достатня незалежність НБУ;
- наявність режиму керованого плаваючого валютного курсу;
- достатній рівень розвитку банківської системи;
- наявність нормативних та організаційних механізмів тісної координації грошово-кредитної та фінансової політики;
- наявність інфраструктури фінансових ринків, зокрема ринку державних цінних паперів;
- достатній рівень міжнародних резервів;
- достатній рівень монетизації економіки.

В Україні головним суб'єктом грошово-кредитної політики є Національний банк України. Рада Національного банку України розробляє та реалізує Основні засади грошово-кредитної політики.

Успішне виведення економіки з кризового стану, в якому перебуває Україна сьогодні, а часто й уникнення потенційної дестабілізації національної економіки, можливе за допомогою розроблення та ефективного застосування центральним банком відповідної стабілізаційної грошово-кредитної політики, зокрема за допомогою монетарних інструментів, що дозволить центральному банку впливати на ситуацію на грошово-кредитному ринку і, як результат, досягти поставлених цілей.